

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TO'G'RI TALAFFUZ KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Iskandarova Maftuna Quvondiq qizi

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika institute Pedagogika fakulteti,
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim kafedrası

Ona tili va adabiyoti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17919074>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 10-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 13-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

talaffuz, fonetika, nutq
madaniyati, og'zaki nutq,
fonematik eshituv, to'g'ri
talaffuz ko'nikmasi, metodika,
boshlang'ich ta'lim.

ABSTRACT

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida to'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik va psixologik asoslari, metodik yondashuvlari hamda samarali mashq turlari yoritilgan. Talaffuzni o'rgatish jarayonida nutq organlarining faoliyati, eshitish qobiliyati, eslab qolish va takrorlash mexanizmlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchining nutq madaniyati va talaffuz namunasi o'quvchilarga ko'rsatadigan ta'siri haqida ilmiy mulohazalar bayon etiladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning nutq madaniyatini shakllantirishda poydevor vazifasini bajaradi. Tilni o'rgatish jarayonida so'zning to'g'ri talaffuzi, ya'ni fonetik jihatdan aniq aytilishi muhim o'rin tutadi. Chunki bola og'zaki nutq orqali dunyoni anglaydi, o'z fikrini ifodalaydi, atrofdagilar bilan muloqot qiladi. Shunday ekan, to'g'ri talaffuz ko'nikmasini shakllantirish — savod o'rgatish va nutqni rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ham o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq madaniyatini rivojlantirish asosiy yo'nalishlardan biri sifatida ko'rsatilgan. Demak, boshlang'ich sinfda talaffuzni to'g'rilashga yo'naltirilgan mashg'ulotlar o'qituvchining kundalik faoliyatida uzluksiz olib borilishi zarur.

Talaffuz — bu fonetikaning amaliy qismi bo'lib, tovushlarning artikulyatsion (aytilish) va akustik (eshitilish) xususiyatlarini o'z ichiga oladi. O'zbek tilida talaffuz me'yorlari adabiy tilning fonetik tizimi asosida belgilanadi. Shu sababli, boshlang'ich sinf o'quvchilariga tovushlarning:

hosil bo'lish joyi va usuli (masalan, portlovchi, sirg'aluvchi tovushlar),

unli va undosh tovushlarning talaffuzi,

urg'u va intonatsiyaning o'rni,

bo'g'in tuzilishi kabi jihatlarni soddalashtirilgan shaklda tushuntirish foydali bo'ladi.

Bu esa o'quvchilarda fonematik eshituvni rivojlantirib, ularni so'zlarning to'g'ri talaffuzini eshitish, ajratish va takrorlashga o'rgatadi.

Fonematik eshituvni rivojlantirish mashqlari: To'g'ri talaffuzni o'rganishda fonematik eshituv (ya'ni tovushlarni farqlash qobiliyati)ni shakllantirish asosiy shartlardan biridir.

Quyidagi mashq turlari aynan shu maqsadga xizmat qiladi: Tovushni ajratish mashqi: o'quvchi so'zdan ma'lum tovushni ajratib aytadi (masalan, "bolta" so'zida "b" tovushini top).

Tovushlarni solishtirish: o'quvchilarga juft so'zlar beriladi ("bog'-boq", "sir-shir") va ular talaffuzdagi farqni aniqlaydi.

Tovushli dikant: o'qituvchi bir necha so'z aytadi, o'quvchi tovushni eshitib yozadi yoki takrorlaydi.

Bu usullar talaffuzni to'g'rilash bilan birga, imlo savodxonligini ham mustahkamlaydi.

1. To'g'ri talaffuzning pedagogik va psixologik asoslari

Bolaning talaffuzi shakllanishida quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

Fonetik-fiziologik omil: nutq apparatining (til, lab, tanglay, hiqildoq) yetuklik darajasi;

Psixologik omil: eshitish, diqqat, xotira va takrorlash qobiliyatining rivojlanganligi;

Ijtimoiy omil: o'qituvchi va ota-onaning nutq namunasi, muloqot muhiti, o'quvchining eshitadigan til materiali sifati.

Shuning uchun o'qituvchi nutq organlarining faoliyatini, talaffuzdagi xatoliklarning sabablari va ularni bartaraf etish yo'llarini chuqur bilishi lozim.

2. To'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish jarayonining bosqichlari

Boshlang'ich sinfda talaffuzni o'rgatish uch bosqichda amalga oshiriladi:

a. Eshitish va farqlash bosqichi: o'quvchi tovushlarni to'g'ri eshitishni, bir-biridan farqlashni o'rganadi. Masalan, "p" va "b", "s" va "sh" tovushlarini solishtirish.

b. Tovushni to'g'ri talaffuz qilish bosqichi: nutq organlarining harakatini to'g'ri boshqarish, og'iz, til, lab holatini mashqlar orqali o'rgatish.

c. So'z va gapda to'g'ri qo'llash bosqichi: o'rganilgan tovushlarni so'z va nutq oqimida tabiiy tarzda to'g'ri talaffuz qilishni mustahkamlash.

3. Talaffuzni rivojlantirishning samarali usullari

Quyidagi metodlar o'quvchilarda talaffuzni to'g'rilashda o'z samarasini beradi:

Artikulyatsion mashqlar: til, lab, jag', tanglay mashqlarini bajarish (masalan, "til gimnastikasi" mashqlari).

Eshituv mashqlari: tovushlarni farqlash, eshitgan so'zni takrorlash, she'r yoki so'z birikmalarini tinglab qayta aytish.

Didaktik o'yinlar: "Tovushni top", "Qaysi so'z boshqacha eshitildi?", "To'g'ri ayt!" kabi o'yinlar orqali qiziqarli muhitda o'rganish.

She'r, tez aytish, topishmoqlarni aytish: bu usul nafaqat talaffuzni, balki og'zaki nutq ravonligini ham oshiradi.

Audio-vizual vositalar: to'g'ri talaffuz namunalari eshittirish, videolavhalar yordamida talaffuzni eshitish orqali o'rganish.

4. O'qituvchining nutq madaniyati va namunaliligi

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutqi o'quvchilar uchun asosiy namunadir. O'qituvchi har bir so'zni adabiy talaffuz me'yorlariga muvofiq aytishi, talaffuzdagi sheva yoki dialektal xatolarga yo'l qo'ymasligi lozim. Shuningdek, o'quvchi nutqidagi talaffuz xatolarini muloyim, tarbiyaviy ohangda to'g'rilab borish zarur.

Talaffuzni to'g'rilashda zamonaviy texnologiyalar

So'nggi yillarda raqamli ta'lim vositalari yordamida talaffuzni o'rgatish samaradorligi ortib bormoqda. Quyidagi usullar buning yorqin misolidir:

Audio-podkastlar va interaktiv dars dasturlari orqali to'g'ri talaffuz namunalarini eshittirish;

Mobil ilovalar (masalan, Duolingo, Eshitib o'rgan) yordamida o'quvchi tovushlarni eshitib, qayta talaffuz qiladi;

Sun'iy intellekt asosidagi talaffuz tahlil vositalari (speech recognition) orqali o'quvchining talaffuzini tahlil qilish va tuzatish.

Bu metodlar o'quvchilarni mustaqil o'rganishga, tinglab idrok etishga, nutqini o'z-o'zidan nazorat qilishga o'rgatadi

5. Amaliy mashq turlaridan namunalar

Har bir darsda 2–3 daqiqa davomida tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish mashqlari tashkil etish.

Harflarni o'rganishda tovushni to'g'ri chiqarishga yo'naltirilgan "og'zaki tayyorgarlik" mashqlari.

"To'g'ri ayting" burchagini tashkil etib, o'quvchilarning talaffuzdagi xatolarini yozib borish va tahlil qilish.

O'yin texnologiyalarining ahamiyati

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun talaffuzni to'g'ri o'rganish jarayoni ko'rgazmalilik va o'yin shaklida bo'lishi kerak.

Masalan: "Kim tez aytadi?" — tez aytish mashqlari orqali artikulyatsion apparat mashq qilinadi.

"Tovushni top!" — o'qituvchi so'z aytadi, o'quvchi undagi tovushni aniqlaydi.

"Qaysi so'z to'g'ri aytiladi?" — bir tovush noto'g'ri aytiladi, o'quvchi to'g'risini topadi.

"Til gimnastikasi" — tildan foydalanish mashqlari, masalan, "tilni aylantirish", "tilni yuqoriga ko'tarish" kabi mashqlar.

O'yin shaklidagi mashg'ulotlar o'quvchilarning diqqatini jamlash, qiziqishini oshirish, tovushlarni tabiiy talaffuz qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkin-ki, boshlang'ich sinfda to'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish o'quvchilarning nutq madaniyatini, muloqot madaniyatini, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Bu jarayon muntazam, tizimli, o'yin asosidagi, amaliy mashqlarga tayangan holda olib borilgandagina samarali bo'ladi. O'qituvchining talaffuzi, nutq namunasi, psixologik yondashuvi o'quvchilarning to'g'ri talaffuzni o'zlashtirishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shunday qilib, talaffuzni rivojlantirish nafaqat fonetik malaka, balki madaniy nutq va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarining shakllanishi uchun ham poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. G'ulomov, A., & Shamsiyeva, M. (2015). Ona tili o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi.
3. Yo'ldosheva, D. (2018). Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Rasulova, M. (2020). Til o'rgatishning psixolingvistik asoslari. — Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Hasanov, B. (2022). "Talaffuzni shakllantirishda o'yin metodlarining ahamiyati." — Boshlang'ich ta'lim jurnali.
6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). Boshlang'ich ta'lim davlat standarti (yangilangan nashr). — Toshkent.